

MAGDALENA TEMPELMANN — MACZYN-
SKA, *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der
frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuro-
päischen Barbaricum*, Römisch-Germanische For-
schungen 43, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am
Rhein, 1985, XII + 339 p., 24 fig., 16 tabele, 80
pl. și 3 anexe.

Dacă diferite alte categorii de descoperiri au constituit obiectul unor eforturi sistematice și îndelungate, în urma cărora s-au realizat studii și monografii de referință, mărgelile au fost constant neglijate, prezența lor fiind cel mult menționată, adesea fără a fi incluse și în ilustrație. Pe drept cuvânt se poate afirma că, în afara unor excepții, specialiștii perioadei nu tratat această grupă de antichități cu nejustificat dezinteres. Este adevărat, frecvența relativ foarte ridicată a mărgelilor în comparație cu alte tipuri de piese face mult mai dificilă catalogarea tuturor exemplarelor descoperite, ca și prelucrarea și ordonarea lor corectă într-un sistem tipologic și cronicologic. Totuși, aceste inconveniente nu pot explica îndeajuns preocupările numai sporadice de pînă acum asupra temei respective.

⁹ Ibidem

¹⁰ Ibidem. Bineînțeles că, la rîndul ei, Margaret M. Roxan eră datoră să facă o anchetă amănunțită a datelor oferite de I.B.C., înainte de a generaliza sentențios! Și în ceea ce o privește, avem îndoieli asupra obiectivității, care ar fi trebuit să stea la temelie întreprinderii sale.

Publicarea recentă a unei cuprinzătoare monografii asupra descoperirilor de mărgelile din epoca imperială romană și din perioada timpurie a migrațiilor dintr-o întinsă zonă a Europei vine tocmai să acopere o parte din golul menționat în literatura de specialitate. Faptul că subiectul este departe de a fi lipsit de importanță ne este confirmat categoric de lectura cărții, ce arată limpede implicațiile istorice pe care le-a avut producția și vehicularea acestor obiecte de podcăbă măruntă la diferite popoare din antichitate.

După un scurt *Cuvînt înainte* al prof. dr. Ferdinand Maier ca editor și un *Cuvînt înainte* al autoarei, Tempelmann-Maczyńska își structurează lucrarea după cum urmează: *Introducere* (p. 1—6); *Stadiul cercetării* (p. 7—11); *Tehnica de confecționare a mărgelilor* (p. 12—14); *Clasificarea mărgelilor în grupe și tipuri* (p. 15—26); *Cronologia și răspîndirea tipurilor de mărgelile* (p. 27—92); *Observații generale asupra cronologiei mărgelilor* (p. 93—106); *Răspîndirea mărgelilor* (p. 107—112); *Mărgelile și combinațiile lor pe zone culturale* (p. 113—124); *Numerul mărgelilor raportat la inventarul și încadrarea cronologică a mormintelor* (p. 125—126); *Problema originii mărgelilor* (p. 127—136); *Funcțiile mărgelilor* (p. 137—148); *Concluziile finale* (p. 149—150); *Tabele și liste* (p. 151—209); *Catalog* (p. 210—339); *Planșe* (1—80); *Anexe* (1—3).

Problematika abordată în lucrare este cuprinzătoare și include aspecte diverse referitoare la tipologia, cronologia, răspîndirea, originea și funcțiile mărgelilor, descoperite în marea lor majoritate în morminte. Zona studiată (*mitteleuropäisches Barbaricum*) cuprinde în principal bazinele fluviilor Weser, Elba, Oder și Vistula, adică aproape toate regiunile Europei Centrale care în antichitate s-au aflat în afara granițelor romane, Spațiul este foarte larg și corespunde ariilor de răspîndire a mai multor zone culturale (Wielbark, Przeworsk etc.), în care pătrunderea și folosirea mărgelilor a fost deosebită. Frecvența mărgelilor în cadrul acestor culturi a fost determinată însă nu numai de numărul mai mare sau mai mic de piese ce au însoțit persoanele decedate în morminte, ci și de alți factori, cum ar fi ritul de înmormîntare practicat (incinerare sau înmușcare), condițiile de zacere în sol etc.

Alcătuirind un catalog amănunțit, cu înregistrarea aproape a tuturor descoperirilor de mărgelile din spațiul amintit, unele din ele inedite, altele distruse sau dispărute în timpul celui de al doilea război mondial, Tempelmann-Maczyńska oferă specialistului interesat un excelent instrument de lucru. Autoarea nu s-a mulțumit să prezinte doar piesele descoperite pe localități, ci pe fiecare complex, în cadrul cărora notează și celelalte obiecte de inventar. Mai mult chiar, acolo unde a fost posibil s-au menționat și tipurile de mărgelile din fiecare complex. La rîndul lor, listele separate pe tipuri de mărgelile (p. 166—196) cu hărțile însoțitoare (pl. 21—75) dau posibilitatea de a avea în fiecare moment imaginea reală a zonelor de răspîndire.

Un capitol important din monografie este acela în care se realizează tipologia mărgelilor. În ceea ce privește mărgelile de sticlă, autoarea stabilește 29 grupe cu 387 tipuri, pe baza și în ordinea următoarelor criterii: 1 — vopsirea cu una sau mai multe culori; 2 — formă și decor; 3 — transparență; 4 — culoare.

Dacă valabilitatea și importanța acestor criterii nu pot fi puse la îndoială, ordinea de prioritate dată de autoare pentru stabilirea tipologiei este discutabilă. Astfel, trecerea criteriului formei pe locul al doilea, după acela al vopsirii cu una sau mai multe culori, face ca mărgelile cu o formă identică să fie repartizate în grupe total diferite, care n-au nici o legătură între ele. Spre exemplu, mărgelile cilindrice apar dispersate în grupe total deosebite: XV (tipurile 135—142, 145—150), XXI (tipurile 206 și 229a), XXII (tipurile 304—309, 313b, 321—322, 324—325, 348d-e) și XXIII (tipurile 358, 361a, 363a-b). Situația este asemănătoare și pentru alte forme de mărgelile. În ceea ce ne privește, credem că ele ar fi trebuit clasificate mai curînd după forme (cilindrice, sferoidale, discoidale, prismatice etc.), cu un număr corespunzător de variante și subvariante, în funcție de culoare și ornament. Pe de altă parte, unele mărgelile avînd forme diferite au fost considerate de autoare ca variante ale aceluiași tip. Dintre acestea menționăm exemplarele de la nr. 211a—211b, 226a—226b, 229a—229b, 239a—239b, 259a—259b, 265a, b—265c, 266a—266b, 276a—276i, 292a—292b, 293a—293b,

precum și multe altele, care nu pot fi atribuite aceluiași tipuri. De altfel, sesizînd unele inconveniente, autoarea a renunțat de cîteva ori la ordinea prestabilită a criteriilor și a acordat prioritate formei. Așa a procedat, și considerăm a fi mult mai judicios, cu mărgelile segmentate (tipurile 91—103), piramidale sau bipiramidale cu secțiunea de obicei hexagonală (tipurile 123—125) și acelea cu creștături (tipurile 155—178). În cazul mărgelilor segmentate, autoarea nu merge însă pînă la capăt cu aplicarea priorității a criteriului formei. Astfel, mărgelile segmentate aurite au fost incluse într-o cu totul altă grupă (nr. XXIX). La rîndul lor, mărgelile aurite, deși au forme foarte deosebite, au fost tratate ca variante ale unui singur tip (387a—387f).

Tempelmann-Maczyńska menționează clar (p. 18) că pentru ca la stabilirea tipologiei nu a fost hotărîtor întotdeauna unul și același criteriu. Ea consideră că la mărgelile vopsite cu mai multe culori decorul are un rol mai important decît forma. Alteori dimpotrivă ea crede că forma este decisivă la încadrarea într-o anumită grupă, exemplificînd situația cu mărgelile segmentate, despre care am vorbit deja mai sus. Autoarea nu ne explică și de ce a recurs la această inconsecvență de criterii pentru a realiza tipologia, mulțumindu-se să declare că procedeul unității schematică la clasificarea mărgelilor ar putea duce la realizarea unei împărțiri mecanice.

În linii generale, Tempelmann-Maczyńska folosește criteriul formei pentru tipologia mărgelilor vopsite cu o singură culoare și criteriul ornamentului pentru tipologia exemplarelor vopsite cu mai multe culori. Or, elementul decor, întotdeauna ca la alte piese arheologice, este acela care dă variantele tipologice. De asemenea, orice clasificare tipologică trebuie să aibă în vedere nu numai variabilitatea tipologică dintr-un anumit moment sau dintr-o anumită perioadă, ci și evoluția tipologică a fiecărui tip, de la apariție și pînă la încetarea producției și folosirii sale. Clasificarea oferită de monografie face abstracție totală de evoluția tipologică, neînd puncte de sprijin pentru înregistrarea modificărilor formale — iar paralel și pe acelea ale diferitelor motive ornamentale — ce intervin de-a lungul etapelor cronologice. Intenția autoarei a fost probabil aceea de a grupa mărgelile după anumite caracteristici care să le ofere o cit mai restrînsă cronologică.

Unele nedumeriri produce și atribuirea de către autoare la aceleași tipuri a unor piese cu totul deosebite, cum ar fi mărgelile de chihlimbar 416a—416c (exemplarul de la 416a ar putea fi mai curînd o variantă a tipului 414a—d), 418a—418b, 427a—427b, 428a—428b, 458a—458b, 478a—478b și acelea de lut 489d—489e.

Un spațiu larg acordă Magdalena Tempelmann-Maczyńska cronologiei și răspîndirii diferitelor tipuri de mărgelile. Cum însă tipologia a fost realizată în manieră deja amintită, în mod evident apar unele dificultăți în discutarea acestor probleme. Astfel, în timp ce unele tipuri fixate de autoare pot fi considerate doar ca variante, altele cuprind piese foarte diferite, ce nu aparțin aceluiași tip. În cazul acestora din urmă, atît cronologia, cit și aria de răspîndire ar trebui discutate separat, pentru fiecare tip sau variantă. De asemenea, realizarea pe culturi a unor tabele cu combinația diferitelor tipuri și variante de mărgelile din complexe închise (morminte), în desfășurarea lor cronologică firească, ar fi oferit o situație mult mai clară pe etape a podcăbelor de acest fel aflate în uz.

Pentru a stabili atelierul de proveniență a celor circa 56 000 mărgelile, din care un număr de 35 000 confecționate din sticlă, iar restul în cea mai mare parte din chihlimbar, autoarea trece în revistă descoperirile similare din unele regiuni învecinate, cum ar fi Scandinavia, Germania, Raetia și Noricum, precum și zonele culturilor sarmatice, Sîntana de Mureș, Cernjachov și Zarubinec. Ea admite că marea majoritate a mărgelilor de sticlă provin din Imperiul roman, fără a exclude posibilitatea confecționării unora dintre ele și în atelierul din *barbaricum*.

În ceea ce privește cultura sarmatică din sec. II—III e.n., Magdalena Tempelmann-Maczyńska, tratează global descoperirile iazige din bazinul Tisei și pe acelea sarmatice din estul continentului (p. 129—130), făcînd abstracție de faptul că centrele de aprovizionare a populațiilor din cele două zone erau total diferite. De altfel, o comparație sumară între tipurile de mărgelile folosite de iazigii din bazinul Tisei și acelea întîlnite la restul sarmaților din estul Europei arată în mod evident aceste deosebiri.

Magdalena Tempelmann-Maczyńska pune în discuție posibilitatea importului unor mărgelile în zona discutată din ateliere ce funcționau în centrele antice de pe țărmul de nord al Mării Negre (p. 134—135). Unele din aceste mărgelile apar în regiunea Vistulei Inferioare încă din etapa B₁ și se găsesc în număr mai mare în B₂. Având în vedere această situație, autoarea apreciază că drumul comercial care lega Marea Neagră de Vistula, trecind de-a lungul Nistrului, a jucat un anumit rol încă din etapa B₂ (anii 70—150 e.n.) și nu abia din epoca imperială romană tirzie, așa cum se susține de obicei. Opinia respectivă ar putea fi confirmată și de unele piese caracteristice regiunilor de la Vistula Inferioară ajunse în etapele B₁—B₂ în așezările dacilor liberi din jumătatea de nord a Moldovei. Între acestea menționăm pandantivul de sîrmă de bronz în formă de verigă de la Cucorâni (Silvia Teodor, *Săpăturile de la Cucorâni, jud. Botoșani, în ArhMold.*, 8, 1975, p. 143, fig. 46,7), cu analogii la morminte de la Rzadz și Lipniki (Tadeusz Grabarczyk, *Metallowe rzemiosło artystyczne na Pomorzu w okresie rzymskim*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1983, p. 20, 92, 104, 113, 119, pl. III; IX, H; XV, Aa—b, B), precum și varianta timpurie de fibulă Almgren V din așezarea de la Poiana—Dulcești, punctul Varnița (Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 102—103, pl. CLXVI, 7; CLXXII, 4), pentru care se găsesc piese asemănătoare în necropolele de la Wielbark și Odry (Tadeusz Grabarczyk, *op. cit.*, p. 25—26, 99, 108, 115, 118, pl. XV, C, c, D, b).

Elaborarea unei monografii ca aceea analizată în paginile de față prezintă un mare grad de dificultate, întrucît ea cuprinde descoperirile de pe un spațiu întins, cu o diversitate culturală evidentă, în care folosirea podoabelor de acest tip cunoaște nuanțări distincte. Adunarea imensului material pentru studiu și munca de ordonare a acestuia pe grupe tipologice și etape cronologice solicită eforturi dintre cele mai mari, depuse cu tenacitate de-a lungul a multor ani. Ținînd seama de volumul enorm al materialelor, ca și de posibilitatea de a-l analiza în cele mai mici detalii, ne întrebăm dacă nu ar fi fost mai nimerită elaborare mai întîi a unor lucrări parțiale, pe culturi, cu o tipologie și o cronologie bine puse la punct, și abia după aceea a unei sinteze mai largi. Între altele, avem în vedere și faptul că unul și același tip de mărgelile ar fi putut ajunge în ariile diferitelor culturi în etape deosebite, detaliu ce ar fi de constatat mult mai bine în cazul studiilor separate. Oricum, lucrarea pe care ne-o oferă Magdalena Tempelmann-Maczyńska poate fi considerată ca prima încercare de anvergură de abordare generală a acestui subiect, care a scos din „anonimat” o importantă categorie de descoperiri arheologice.

ION IONIȚĂ